

AGDER FYLKESKOMMUNE

MERDØ

UTHAVNKARTLEGGING_ENKEL LANDSKAPSANALYSE

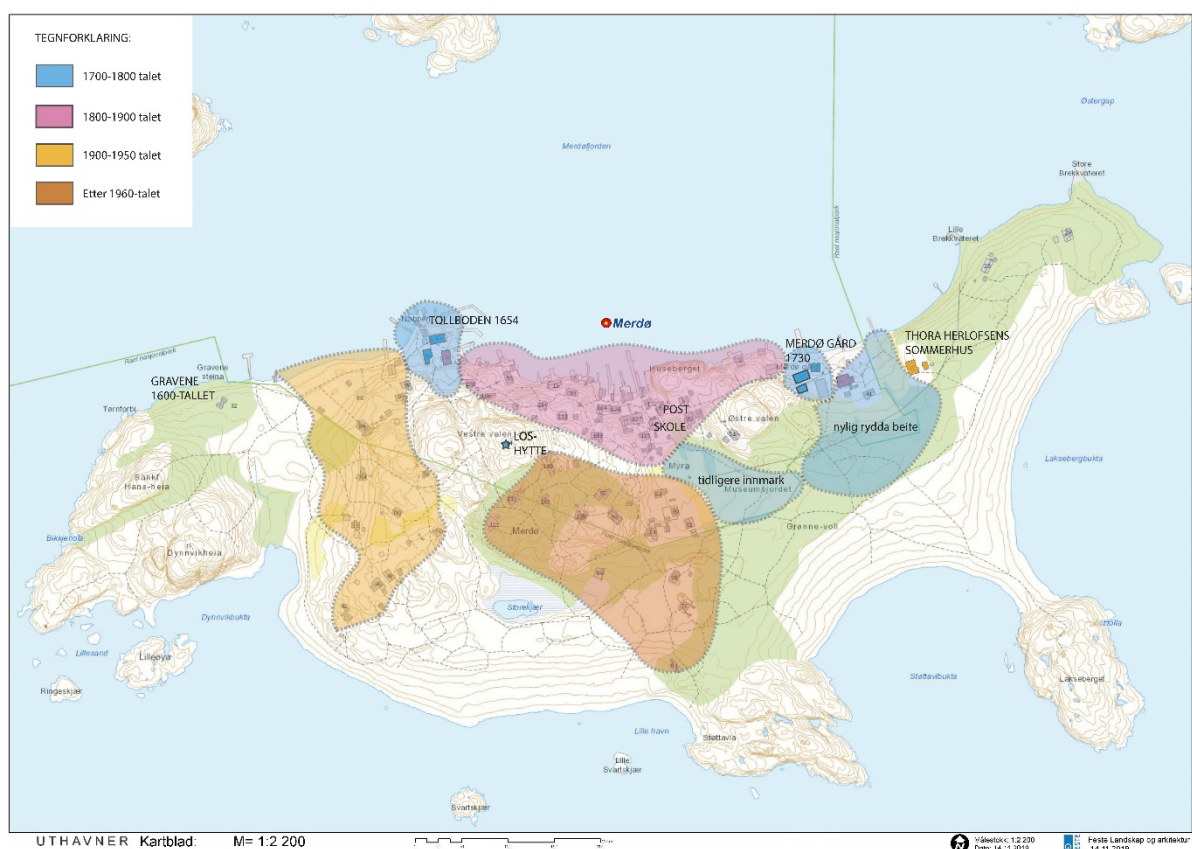

FESTE LANDSKAP ARKITEKTUR
30.04.2020

MERDØ

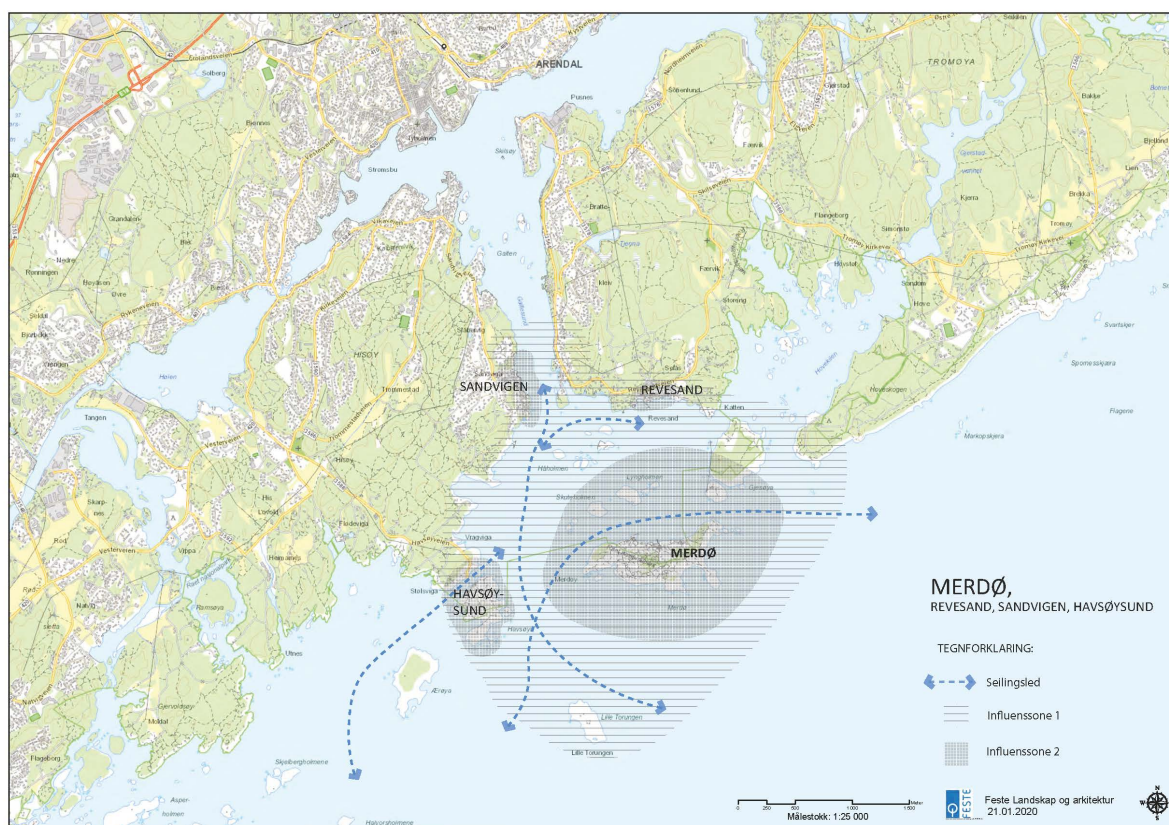
Sammenhengen og funksjon som en stor samlet uthavn som besto av Merdø, Revesand, Sandvigen og Havsøysund er vesentlig i forståelsen av Merdø som uthavn. Disse fire havnene har i lang tid utfyllt hverandre og levd i en gjensidig avhengighet. Samtidig har de vært svært viktige for Arendal by sin utvikling.

Merdø er i særstilling og knutepunktet i denne sammenhengen. Øya er svært innholdsrik på tross av sin størrelse og har mange kvaliteter i kulturmiljøet med brygger, sjøbuer, hus og uthus, hager og kulturlandskap.

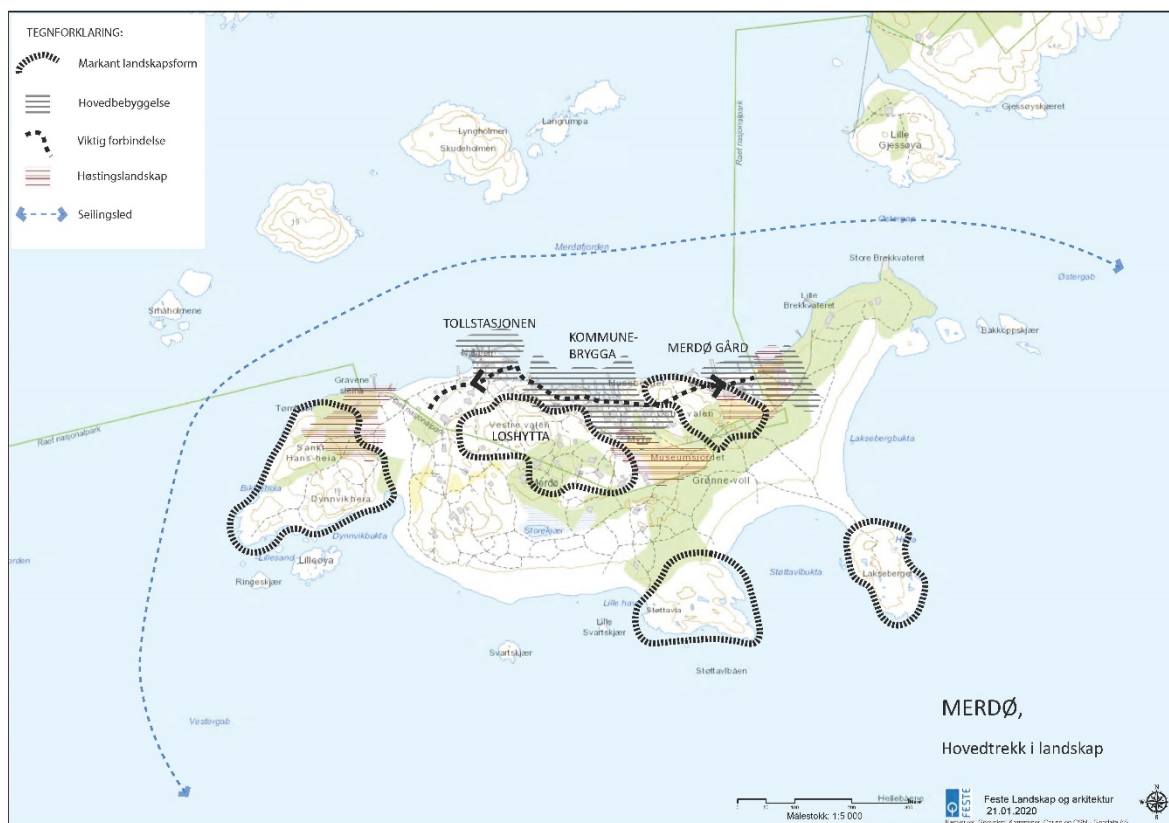

Kartet viser en forenklet fremstilling av den historiske fremveksten av stedet. Fargekodene angir soner med spor av eller fortellinger om bebyggelse og anlegg fra ulike tidsepoker

Med influenssone menes det landskapet som er viktig for møtet med og opplevelsen av uthavna med tilkomst fra sjøen. Influenssone 1 er det store landskapet man seiler inn gjennom. Influenssone 2 er landskapsrammene rundt selve uthavna

Kartet er en illustrasjon av hvilke landskapstrekk som preger stedet

Tabell _ Fastsetting av landskapskarakter

Sjekkliste for fastsetting av landskapskarakter MERDØ		
Forhold ved landskapet	Beskrivelse	Betydning for landskapskarakter: (stor – liten)
<i>Landskapets innhold</i>		
Landformer Sjø og vassdrag	800m lang, sigdformet øy som del av et indre havnebasseng ved innseilinga til Arendal. Innside og utside. Godt beskytta havn på innsiden, mot nord. Henger sammen med de tilhørende uthavnene i nord (Revesand), nordvest (Sandvigen) og i vest (Havsøysund). Slakt og vennlig landskap. Mot sydvest noe mer småkupert med berg i dagen. Sandstrender på innsida/lesida. Rullestein på yttersida mot Skagerak. Del av den langstrakte moreneryggen Raet. Storekjær (lite vannspeil) liten grunnvannsforekomst i dagen? Strandrygger/terrasser pga. landheving etter istid, andre spor?	stor
Vegetasjon	Kystfuru, kirsebær, rogn. Større løvtrær rundt bebyggelsen mot øst. Hager med stort innslag av frukttrær, bærbusker, stauder og syrener + noe nyere (potentilla, thuja). Såpeurt, villtulipan og apotekerkattost finnes på Merdø og er noen av flere fremmede planteslag som kom til Agderkysten som frø i ballasten; jord, stein og grus som skutene var lastet med på hjemturen for å få stabilitet når de seilte uten last. Ballastjorda ble mange steder tatt i land og brukt som fyllmasse. Den sammenhengende lauvvegetasjon rundt rester av høstingslandskap er trolig gjengrodd høstingslandskap. Når beitetrykk forsvinner endres også landskapet og busk- og trevegetasjon etablerer seg på nytt. Det antas å være et godt trekkområde for trekkfugler pga. gunstig beliggenhet og mye krattskog.	middels
Arealbruk og bebyggelse	Tre hovedkonsentrasjoner av den gamle bebyggelsen: østre, midtre og vestre på nordsida av øya. Hyttebebyggelse i skogen mot sørvest. Tidligere jordbruk	stor

	og beite, boliger for skippere, loser og fiskere. Gammelt gravsted for lik som drev i land (de sjøfarendes kirkegård kalt «Gravene»). På 1700-tallet fikk øya losstasjon, tollstasjon, skipsverft og skole. Frem til nedleggelser på første halvdel av 1900-tallet. I dag sommerhus, hytter og museum med sommerkafe. Utfartssted for friluftsliv og rekreasjon. En fastboende. Offentlig brygge i midtre bebyggelse (kalt Fram-Merdø) der rutebåtene legger til i sommerhalvåret. Tollbodhuset på Nabben og Merdø gård er fredet. Det meste av Merdø om lag ¾ inngår i Raet nasjonalpark (etablert i 2016).	
Kulturhistorien i landskapet	Eldste bosetning på øya er datert tilbake til 1300-tallet. 1400-tallet – hollandske trelasthandlere inntar sørlandskysten. 1500-tallet – Merdø vist som viktig uthavn på hollandske kart. 1600-tallet var folketallet 30 personer. 1607 fornyet skjenkebevilling gitt av Chr. IV. I 1661 hadde øya 6 strandsittere. 1700-tallet – Øya fikk losstasjon og tollstasjon. Skipsverft og skole. Gammelt gravsted for lik som drev i land (de sjøfarendes kirkegård kalt «Gravene»). Losbua sydøst for Vestre Valen 1800 tallet? I 1875 – høyeste folketal registrert 165 personer i 30 våningshus. I ca 1900 var det 144 fastboende. 1940 til 45. Grunnmurer av betong syd for gravene, annet? Nedleggelser: Skolen i 1942, tollstasjonen i 1960, losstasjonen i 1971, postkontoret i 1975. Fra 1970-tallet til i dag – Sommerhus og ferieøy. Bygningmiljø, noe 1700 talls anlegg Tollstedet og Merdøegaard (barokk/empire)?, mye 1800 tall (empire til sveitserstil). Fortsatt noen autentiske steinbrygger, fortøyningsbolter/-ringer, steintrapper, smijernsrekkverk, steingjerder, stier/vegfar og høstingslandskap (tidligere åker, slått og beitemark). Omfattende gjengroing. På Merdø er det flere kulturminner fra jernalderen, bl.a. et felt med gravrøyser på østre Merdø på øyas sørøstre side, ved Lakseberget.	stor

Kulturelle referanser	1874 – Jonas Lie skrev «Losen og hans hustru» i Loshuset på Nabben. Stedsnavn som forteller om bruken av landskapet: Lakseberget, Huseberget, Store og Lille Brekkvateret, Tørnforbi, Gravene, Sankt Hans Heia og Storekjær.	middels
Romlig – estetiske forhold	Merdø med de tilhørende 3 andre uthavnene danner et storskala og iøynefallende landskap mot nord (Arendal). Opplevelse av storskala hav og horisont mot syd (Skagerak). Øya har veksling mellom åpne landskapsrom og småskalalandskap med tette husklynger, kollete terreng og tett kystfuruskog. Orienteringspunkter er Merdø gård, kjernebyggelsen rundt kommunebrygga, Tollstasjon og Loshytta. Store vekslinger i lyder fra lyden av dønninger, til havbruset lenger inne og stillheten i de mer lukka landskapsrommene. På grunn av belligheten er solens gang og det klare lyset mot syd framtreddene på et sted som Merdø.	Stor
<i>Endrings- og vedlikeholdsprosesser</i>		
Aktive natur-prosesser	Havet påvirker kontinuerlig strandlinja på yttersida med rullestein, men også på innsida med sandstrender. I lenger perspektiv vil havstigning kunne ha en påvirkning på møte mellom vann og land.	stor
Jord- og skogbruk, fiske, annet bruk av utmark	Det er beitedyr (sau) på øya for å holde nede vegetasjonen. Endring fra tidligere tiders bruk av jord og sjø, utgjør en stor endring i landskapskarakteren. Kulturlandskapet med stier og strender er under påvirkning av besøkende. I noen grad vil det også være slitasje på grunn av dette.	stor
Bygge- og anleggs-virksomhet, Transport	Transport til og fra Arendal med ferge i sommerhalvåret. Hyttevedlikehold innenfor regulerte bestemmelser.	liten
<i>Sammenhenger og brudd</i>		
Geografiske og romlige	Sammenhengende vegetasjonsområder knytter øya sammen, men skaper også åpne landskapsrom.	Middels

Funksjonelle	Brygger og stier er vesentlige for å forstå tidligere og ny funksjon.	stor
Historiske	Brygger, stier, murer, trapper og bebyggelse. Samt steingjerder og rester av høstingslandskap.	stor
<i>Nøkkelementer</i>		
Naturskapede nøkkelementer	Øyas form og opprinnelse som del av raet.	stor
Menneskeskapede nøkkelementer	Brygger, murer, trapper, gjerder, bebyggelse og høstingslandskap.	stor
<i>Landskapskarakter:</i>		
Merdø er en del av raet, moreneranden fra smeltingen etter istiden, som strekker seg som en rygg langs Skagerrakkysten og omfatter utsiden av Tromøy, Gjessøya og Merdø, og også de flate, ubebygde øyene Tromlingene og Jerkholmen. På utsiden av Merdø mot havet er svaberg og rullesteinstrender, mens innsiden av øya har strender med sandbanker. Innimellom bergknausene er det tidligere oppdyrket mark omkranset av steingjerder. Floraen inneholder planter som ble brakt hit i ballastjorda fra seilskutene. I dag preges øya av stadig økende gjengroing av skog og kratt i det tidligere åpne kulturlandskapet. Øya Merdø strekker seg over 260 dekar, den er 800 meter lang og krummer seg om den lune havna i nord. Her er gode ankerplasser, hvor skutene kunne seile inn og ut både i det østre og det vestre løpet etter vekslende vindforhold. Bebyggelsen ligger konsentrert i tre hovedkonsentrasjoner: østre, midtre og vestre på nordsida av øya. Nordvest på øya ligger hyttebebyggelsen inne i skogen. <i>Fortellinga (det spesielle ved denne uthavna):</i> Sammenhengen og funksjon som en stor uthavn som besto av Merdø, Revesand, Sandvigen og Havsøysund. Disse fire havnene har i lang tid utfyllt hverandre og levd i en gjensidig avhengighet. Samtidig vært svært viktige for Arendal by sin utvikling.		

Innseiling mot kommunebrygga

Fredet anlegg på Merdø gård

Tabell _ Verdivurdering landskapsbilde

Verdivurdering delområde Merdø						
Verdikriterier	*	**	***	****	*****	Begrunnelse
Mangfold og variasjon					x	Mangfold og variasjon i opplevelser i spennet mellom naturlandskap (Raet), kulturlandskap med spor fra jernalder, historisk sted som uthavn og lokalsamfunn til dagens bruk som rekreasjonssted.
Tidsdybde og kontinuitet				x		Den historiske utviklingen er tilstede og synlig ved jernalderrøyser, 1700-tallsanleggene Tollstedet og Merdøgård på hver sin side av kjerneområdet ved kommunebrygga fra 1800-tallet.
Helhet og sammenheng				X		Landskapet, naturområdene og kulturlandskapet har stor grad av helhet og harmoni. Beiteområdene åpnes på ny for beite.
Brudd og kontrast					X	Lite preg av brudd og kontrast fordi helheten henger så godt sammen (positivt, harmonisk).
Tilstand og hevd				X		Landskapet er i god hevd utfra dagens bruk. De tidligere kulturlandskapsområdene er i ferd med å åpnes.
Inntrykkstyrke og utsagnskraft				X		Det er uthavna med det store landskapsrommet mot Revesand, Sandvigen og Havøysund som gir en sterk førsteopplevelse. Merdø som sted er vakkert og harmonisk; ei grønn, vennlig øy.
Lesbarhet					X	Øyas form og rullesteinstrendene synliggjør Raet. Fortsatt tre tydelige hovedkonsentrasjoner av den gamle bebyggelsen, der viktige nøkkelementer er

						Merdø gård, kjernebyggelsen rundt kommunebrygga, Tollstasjon og Loshytta.
Tilhørighet og identitet					X	Lokalt og regionalt har Merdø en sterk og tydelig posisjon og identitet.
Begrunnelse for delområdets verdi: Merdø ligger som grønn, harmonisk øy mellom storhavet og et indre, skjerma havnebasseng. Beliggenhet som uthavn er svært god, og kontakten med de mindre uthavnene Revesand, Sandvigen og Havøysund, som omkranser den samme indre havnebassenget, er viktig for å forstå fortellingen om uthavna. Øya er del av Raet nasjonalpark. Bebyggelsen er tydelig fordelt på 1700- og 1800-tallsbebyggelse. Fine bryggemiljøer med sjøbuer og stor helhet i landskapet. Bebyggelse fra 1900-tallet og framover underordner seg helheten. Påbygginger og utbedringer er stort sett gjort på en skånsom måte. Merdø har stor betydning som populært utfartstområde med ferge fra vår til høst.						
Oppsummering:						
Styrker: Stor grad av helhet, særpreg og tydelige sammenhenger. Svakheter: Fordi øya er lita kan slitasje pga bruk bli merkbar. Muligheter: Viderutvikle og ta vare på kvalitetene på øya, landskap, natur, kulturmiljø og bærekraftig og skånsomt friluftsliv. Trusler: Endringer i landskap og kulturmiljø. Gjengroing. Slitasje dersom ukritisk økning i besøk. Viktig å sikre gjennom gjeldene lovverk, verneplaner og skreddersydd reguleringsplan.						